

Musiqa darslarida o'quvchilarning xor qo'shiq aytish mahoratini samarali rivojlantirish metodlari

Nafisa Zafar-qizi Axtamova
BuxDPI

Annotatsiya: Mazkur ilmiy ishda umumta'lim maktablarida musiqa darslari jarayonida o'quvchilarning xor qo'shiq aytish mahoratini samarali rivojlantirish metodlari keng yoritiladi. Tadqiqotda xor ijrochiligining nazariy asoslari, uning pedagogik ahamiyati hamda o'quvchilarning vokal-xor malakalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi zamonaviy metod va usullar tahlil qilinadi. Shuningdek, o'quvchilarning ovoz imkoniyatlarini rivojlantirish, intonatsion aniqlikni oshirish, ansambl tuyg'usini shakllantirish, nafas olish texnikasini to'g'ri yo'lga qo'yish kabi muhim jihatlar amaliy misollar orqali yoritiladi. Dars jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash hamda individual yondashuv asosida o'quvchilar bilan ishlashning samaradorligi asoslab beriladi. Mazkur ish musiqa o'qituvchilari, talabalar va ilmiy tadqiqotchilar uchun muhim metodik qo'llanma sifatida xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: xor ijrochiligi, vokal texnika, intonatsiya, ansambl, musiqa ta'limi, nafas olish, ovoz sozlash, pedagogik metod, musiqa darsi, ijrochilik mahorati, innovatsion yondashuv

Methods for effective development of students' choral singing skills in music lessons

Sherzod Istamovich Shamsiyev
BukhSPI

Abstract: This scientific work extensively covers methods for effective development of students' choral singing skills in the process of music lessons in secondary schools. The study analyzes the theoretical foundations of choral performance, its pedagogical significance, and modern methods and techniques that serve to form students' vocal and choral skills. Also, important aspects such as developing students' vocal capabilities, increasing intonational accuracy, forming a sense of ensemble, and correcting breathing techniques are covered through practical examples. The effectiveness of using interactive methods in the lesson process, applying innovative pedagogical technologies, and working with students based on an

individual approach is substantiated. This work serves as an important methodological guide for music teachers, students, and researchers.

Keywords: choral performance, vocal technique, intonation, ensemble, music education, breathing, voice tuning, pedagogical method, music lesson, performance skills, innovative approach

Kirish. Musiqa inson hayotida muhim o‘rin tutadigan san‘at turlaridan biri bo‘lib, u nafaqat estetik zavq bag‘ishlaydi, balki shaxsning ma‘naviy-axloqiy kamolotiga ham katta ta‘sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, umumta‘lim maktablarida musiqa fanining o‘qitilishi o‘quvchilarning estetik didini shakllantirish, ularni san‘atga mehr qo‘yishga undash, milliy va jahon madaniyatini anglashga yo‘naltirishda muhim vosita hisoblanadi. Musiqa ta‘limining tarkibiy qismlaridan biri bo‘lgan xor ijrochiligi esa o‘quvchilarda jamoaviylik, hamjihatlik, musiqiy eshituv, ritm tuyg‘usi va ijodiy fikrlashni rivojlantirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Xor qo‘shiq aytish jarayoni o‘quvchilardan muayyan vokal ko‘nikmalarni, musiqiy savodxonlikni va ijrochilik madaniyatini talab qiladi. Shu sababli musiqa darslarida xor ijrochiligini samarali tashkil etish, o‘quvchilarning ovoz imkoniyatlarini to‘g‘ri rivojlantirish, intonatsion aniqlikni ta‘minlash hamda ansambl uyg‘unligini shakllantirish dolzarb pedagogik vazifalardan biridir.

Bugungi kunda ta‘lim tizimida innovatsion yondashuvlar keng joriy etilmoqda. Bu esa musiqa darslarini ham zamonaviy metodlar asosida tashkil etishni talab qiladi. Xususan, interaktiv usullar, individual yondashuv, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali o‘quvchilarning xor ijrochiligi bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarini yanada samarali rivojlantirish mumkin.

Mazkur ishda aynan shu masalalar - o‘quvchilarning xor qo‘shiq aytish mahoratini rivojlantirish metodlari, ularning nazariy asoslari va amaliy jihatlari keng yoritiladi. Tadqiqotning dolzarbligini shundaki, xor ijrochiligini o‘rgatishda samarali metodlarni tanlash o‘quvchilarning musiqa faniga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarish va san‘atga bo‘lgan munosabatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Xor ijrochiligi musiqa san‘atining eng muhim va keng tarqalgan yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u insoniyatning madaniy taraqqiyotida alohida o‘rin egallaydi. Ushbu san‘at turi qadim zamonlardan buyon jamoaviy ijod shakli sifatida rivojlanib kelgan bo‘lib, uning asosida insonlarning birgalikda kuylash orqali o‘zaro hamjihatlikni namoyon etish, estetik zavq olish va ruhiy kechinmalarni ifoda etish ehtiyoji yotadi. Xor ijrochiligi nafaqat san‘at turi, balki kuchli pedagogik vosita sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Xor ijrochiligining nazariy asoslarini o‘rganish, avvalo, uning musiqiy tuzilishini, ijro jarayonidagi elementlarni hamda vokal texnikaning asosiy tamoyillarini

tushunishni talab etadi. Xor - bu bir nechta ovozlarning uyg'unlashgan holda ijro etilishi bo'lib, unda har bir ishtirokchi o'z partiyasini aniq va to'g'ri bajarishi zarur. Shu bilan birga, u boshqa ijrochilarning ovozini tinglab, umumiy ansamblga moslashishi kerak. Bu esa xor ijrochiligini individual ijrochilikdan tubdan farqlaydi.

Nazariy jihatdan xor ijrochiligi bir nechta asosiy komponentlardan tashkil topadi. Birinchidan, bu intonatsiya hisoblanadi. Intonatsiya - bu tovushning aniq balandlikda ijro etilishi bo'lib, xor ijrochiligida uning ahamiyati juda katta. Agar biror o'quvchi noto'g'ri intonatsiya bilan kuylasa, bu butun jamoaning ijrosiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli intonatsion aniqlik xor mashg'ulotlarining markaziy masalalaridan biri hisoblanadi.

Ikkinchi muhim komponent - bu ritm va tempdir. Xor ijrochiligi jarayonida barcha o'quvchilar bir xil ritmda va bir xil tempda kuylashlari lozim. Ritmik aniqlik musiqa asarining ifodaviyligini ta'minlaydi va ijroning yaxlitligini saqlaydi. Bu esa o'quvchilarda vaqtni his qilish, ichki ritmni anglash va uni boshqarish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Uchinchi asosiy element - bu ansambl tushunchasidir. Ansambl - bu bir nechta ovozlarning uyg'unlashuvi bo'lib, u xor ijrochiligining eng muhim belgilaridan biridir. Ansamblni ta'minlash uchun o'quvchilar bir-birini tinglashni, o'z ovozini boshqalarnikiga moslashtirishni o'rganishlari zarur. Bu jarayon esa ularda diqqat, sezgirlik va musiqiy eshituvni rivojlantiradi.

Xor ijrochiligining yana bir muhim jihati bu vokal texnikadir. Vokal texnika o'quvchilarning to'g'ri nafas olish, tovush chiqarish, artikulyatsiya va diktsiya kabi ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. To'g'ri nafas olish xor ijrochiligining asosini tashkil etadi. Nafas olish jarayonida o'quvchilar diafragma orqali nafas olishni o'rganishlari kerak. Bu esa tovushning barqaror va chiroyli chiqishini ta'minlaydi.

Artikulyatsiya va diktsiya esa matnning aniq va ravshan ifoda etilishiga xizmat qiladi. Xor ijrochiligida so'zlarning tushunarli bo'lishi juda muhimdir, chunki musiqa orqali berilayotgan mazmun aynan matn orqali ochiladi. Shu sababli o'quvchilarga har bir so'zni to'g'ri talaffuz qilish, unli va undosh tovushlarni aniq aytish o'rgatiladi.

Pedagogik nuqtai nazardan qaraganda, xor ijrochiligi o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Avvalo, ularning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Xor mashg'ulotlari davomida o'quvchilar musiqani eshitish, tahlil qilish va ijro etish ko'nikmalarini egallaydilar. Bu esa ularning umumiy musiqiy savodxonligini oshiradi.

Bundan tashqari, xor ijrochiligi o'quvchilarning emotsional rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Musiqa insonning ichki dunyosiga bevosita ta'sir etadi. Xor orqali o'quvchilar o'z his-tuyg'ularini ifoda etishni, boshqalarning hislarini tushunishni o'rganadilar. Bu esa ularda empatiya va hissiy sezgirlikni rivojlantiradi.

Xor ijrochiligi, shuningdek, o'quvchilarda ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiradi. Jamoada kuylash jarayonida ular o'zaro hamkorlik qilishni, boshqalarni hurmat qilishni va umumiy maqsad yo'lida birgalikda ishlashni o'rganadilar. Bu esa ularning ijtimoiylashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xor mashg'ulotlari o'quvchilarda intizom va mas'uliyat hissini ham rivojlantiradi. Har bir o'quvchi o'z partiyasini to'g'ri va o'z vaqtida ijro etishi kerak. Bu esa ularda mas'uliyatli bo'lish, topshiriqlarni o'z vaqtida bajarish va o'z ustida ishlash kabi sifatlarni shakllantiradi.

Yana bir muhim jihat shundaki, xor ijrochiligi o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantiradi. To'g'ri artikulyatsiya va diktsiya mashqlari orqali ular so'zlarni aniq va ravshan talaffuz qilishni o'rganadilar. Bu esa ularning umumiy nutq rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xor ijrochiligi shaxsning estetik tarbiyasida ham muhim rol o'ynaydi. O'quvchilar musiqa orqali go'zallikni his qilishni, san'at asarlarini qadrlashni o'rganadilar. Bu esa ularning estetik didini shakllantiradi va boyitadi.

Nazariy jihatdan xor ijrochiligi o'quvchilarning psixologik rivojlanishiga ham ta'sir ko'rsatadi. Musiqa bilan shug'ullanish stressni kamaytiradi, kayfiyatni yaxshilaydi va umumiy ruhiy holatni barqarorlashtiradi. Xor mashg'ulotlari esa ayniqsa ijobiy emotsiyalarni uyg'otadi, chunki jamoaviy ijro jarayoni o'quvchilarga quvonch va qoniqish bag'ishlaydi.

Xor ijrochiligi orqali o'quvchilarda ijodiy fikrlash ham rivojlanadi. Ular musiqa asarini turlicha talqin qilish, ifodaviy vositalardan foydalanish va ijodiy yondashuvni qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa ularning ijodiy salohiyatini ochib beradi.

Shuningdek, xor ijrochiligi o'quvchilarning eshitish qobiliyatini rivojlantirishda ham muhim vosita hisoblanadi. Ular turli tovushlarni, ohanglarni va tembrlarni farqlashni o'rganadilar. Bu esa nafaqat musiqa, balki boshqa fanlarni o'zlashtirishda ham yordam beradi.

Xor ijrochiligining nazariy asoslarini o'rganish o'qituvchidan yuqori darajadagi kasbiy tayyorgarlikni talab qiladi. O'qituvchi nafaqat musiqa nazariyasini, balki pedagogika va psixologiya asoslarini ham yaxshi bilishi kerak. Bu esa o'quvchilar bilan samarali ishlash, ularning individual xususiyatlarini hisobga olish va to'g'ri metodlarni tanlash imkonini beradi.

Xor ijrochiligi musiqa ta'limining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u o'quvchilarning musiqiy, estetik, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Uning nazariy asoslarini chuqur o'rganish va amaliyotda to'g'ri qo'llash orqali o'quvchilarning xor qo'shiq aytish mahoratini samarali rivojlantirish mumkin.

O'quvchilarning xor qo'shiq aytish malakasini rivojlantirish musiqa ta'limining eng muhim va murakkab jarayonlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon o'qituvchidan puxta metodik tayyorgarlikni, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini

chuqur o'rganishni hamda samarali pedagogik yondashuvlarni qo'llashni talab qiladi. Xor ijrochiligini o'rgatishda qo'llaniladigan metodlar o'quvchilarning vokal imkoniyatlarini rivojlantirish, musiqiy eshituvini takomillashtirish, ansambl tuyg'usini shakllantirish va ijrochilik madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan bo'lishi zarur.

Xor qo'shiq aytish malakasini shakllantirish jarayoni, avvalo, vokal texnikani rivojlantirishdan boshlanadi. Vokal texnika o'quvchilarning to'g'ri nafas olish, tovush chiqarish, rezonansdan foydalanish, artikulyatsiya va diktsiya kabi muhim ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Ushbu elementlar bosqichma-bosqich va tizimli ravishda o'rgatilishi lozim.

Nafas olish mashqlari xor ijrochiligining asosi hisoblanadi. To'g'ri nafas olish tovushning sifatli, barqaror va ifodali chiqishini ta'minlaydi. O'quvchilarga diafragma orqali nafas olishni o'rgatish muhimdir. Buning uchun maxsus mashqlar, masalan, sekin va chuqur nafas olish, nafasni ushlab turish va asta-sekin chiqarish kabi usullar qo'llaniladi. Bu mashqlar o'quvchilarning nafasni boshqarish qobiliyatini rivojlantiradi va uzoq frazalarni bemalol kuylash imkonini beradi.

Tovush chiqarish texnikasini rivojlantirish ham muhim metodlardan biridir. O'quvchilarga tovushni zo'riqmasdan, erkin va tabiiy tarzda chiqarish o'rgatiladi. Bu jarayonda ovoz apparatining to'g'ri ishlashi, bo'yin va yelka mushaklarining bo'sh holda bo'lishi muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi o'quvchilarga tovushni "ochiq" chiqarish, rezonansdan to'g'ri foydalanish va ovoz diapazonini kengaytirish bo'yicha mashqlarni muntazam ravishda berib boradi.

Intonatsion aniqlikni rivojlantirish xor ijrochiligining asosiy vazifalaridan biridir. Intonatsiya tozaligi o'quvchilarning musiqiy eshituviga bevosita bog'liq. Shu sababli o'qituvchi o'quvchilarning eshituv qobiliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishi kerak. Buning uchun turli eshituv mashqlari, masalan, tovushlarni takrorlash, intervallarni aniqlash, oddiy melodiylarni eslab qolish va ijro etish kabi usullar qo'llaniladi. Shuningdek, pianino yoki boshqa cholg'u asbobi yordamida o'quvchilarga to'g'ri intonatsiyani eshittirish va uni takrorlash muhimdir.

Ansambl tuyg'usini shakllantirish xor ijrochiligining eng muhim jihatlaridan biridir. O'quvchilar jamoa bo'lib kuylash jarayonida o'z ovozlarni boshqalarnikiga moslashtirishni o'rganadilar. Bu esa ularning diqqatini, eshituvini va musiqiy sezgirligini rivojlantiradi. Ansamblni shakllantirish uchun o'qituvchi guruhli mashg'ulotlardan keng foydalanadi. O'quvchilar kichik guruhlariga bo'linib, alohida partiyalarni mashq qiladilar va so'ngra umumiy ijroga birlashtiriladilar.

Ritm va tempni his qilishni rivojlantirish ham muhim metodlardan hisoblanadi. Ritmik mashqlar orqali o'quvchilar musiqa vaqtini to'g'ri anglashni o'rganadilar. Buning uchun qo'l chapaklari, oyoq bilan ritm urish, ritmik naqshlarni takrorlash kabi mashqlar qo'llaniladi. Bu mashqlar o'quvchilarning ichki ritm tuyg'usini shakllantiradi va ularning ijro aniqligini oshiradi.

Artikulyatsiya va diktsiyani rivojlantirish xor ijrochiligining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. O'quvchilar qo'shiq matnini aniq va ravshan talaffuz qilishlari kerak. Buning uchun maxsus artikulyatsion mashqlar, masalan, tez aytishlar, tovushlarni aniq talaffuz qilishga qaratilgan mashqlar qo'llaniladi. Har bir so'zning ma'nosini tushunib, uni ifodali tarzda aytish o'quvchilarning ijrochilik madaniyatini oshiradi.

Xor qo'shiq aytish malakasini rivojlantirishda individual yondashuv muhim o'rin tutadi. Har bir o'quvchining ovoz diapazoni, tembri va musiqiy qobiliyati turlicha bo'ladi. Shu sababli o'qituvchi har bir o'quvchining imkoniyatlarini hisobga olib, unga mos mashqlarni tanlashi zarur. Ba'zi o'quvchilar yuqori ovozlarda yaxshi kuylasa, boshqalari past ovozlarda o'zlarini erkin his qiladilar. Bu xususiyatlarni inobatga olgan holda, o'quvchilarni to'g'ri ovoz guruhlariga ajratish muhimdir.

Takrorlash metodi xor ijrochiligini o'rgatishda eng samarali usullardan biridir. O'quvchilar bir xil mashq yoki qo'shiqni bir necha bor takrorlash orqali uni mukammal o'zlashtiradilar. Biroq takrorlash jarayoni zerikarli bo'lib qolmasligi uchun o'qituvchi turli usullardan foydalanishi kerak. Masalan, qo'shiqni turli tempda kuylash, turli guruhlar o'rtasida almashib ijro etish kabi usullar darsni qiziqarli qiladi.

Ko'rgazmali metodlar ham muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi o'zi namuna ko'rsatish orqali o'quvchilarga to'g'ri ijroni o'rgatadi. Bundan tashqari, audio va video yozuvlardan foydalanish orqali o'quvchilar professional xor jamoalarining ijrosini tinglashlari va ulardan o'rnak olishlari mumkin. Bu esa ularning ijrochilik darajasini oshiradi.

Tahlil va muhokama metodi ham samarali hisoblanadi. O'quvchilar ijrodan so'ng o'z xatolarini tahlil qilishlari, o'zaro fikr almashishlari mumkin. Bu jarayon ularning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi va o'z ustida ishlashga undaydi.

O'yin metodlari kichik yoshdagi o'quvchilar bilan ishlashda ayniqsa samarali hisoblanadi. Musiqiy o'yinlar orqali o'quvchilar dars jarayoniga faol jalb etiladi. Bu esa ularning qiziqishini oshiradi va bilimlarni oson o'zlashtirishga yordam beradi.

Motivatsiya yaratish ham muhim metodlardan biridir. O'quvchilarning xor ijrochiligiga bo'lgan qiziqishini oshirish uchun ularni rag'batlantirish, muvaffaqiyatlarini e'tirof etish muhimdir. Turli tanlovlar, konsertlar va chiqishlar o'quvchilarni yanada faol bo'lishga undaydi.

Xor qo'shiq aytish malakasini rivojlantirishda bosqichma-bosqichlik tamoyiliga amal qilish zarur. Dastlab oddiy qo'shiqlardan boshlanib, asta-sekin murakkab asarlarga o'tiladi. Bu o'quvchilarning imkoniyatlarini hisobga olgan holda ularni bosqichma-bosqich rivojlantirish imkonini beradi.

Shuningdek, darslarning tizimli va muntazam bo'lishi ham muhimdir. Har bir mashg'ulot oldingisini mustahkamlash va yangisini o'rganishga qaratilgan bo'lishi kerak. Bu esa o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

O'quvchilarning xor qo'shiq aytish malakasini rivojlantirish ko'p qirrali va murakkab jarayon bo'lib, u turli metod va yondashuvlarni o'z ichiga oladi. To'g'ri tanlangan metodlar orqali o'quvchilarning vokal texnikasi, musiqiy eshituv, ansambl tuyg'usi va ijrochilik madaniyatini samarali rivojlantirish mumkin.

Zamonaviy ta'lim tizimi jadal rivojlanib borayotgan bir davrda musiqa darslarini tashkil etish ham yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. An'anaviy o'qitish usullari bilan bir qatorda innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali, qiziqarli va natijador qilish imkonini beradi. Ayniqsa, xor ijrochiligini o'rgatishda innovatsion yondashuvlar o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda musiqiy qobiliyatlarini chuqurlashtirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Innovatsion yondashuv deganda, avvalo, ta'lim jarayoniga yangi metodlar, texnologiyalar va pedagogik vositalarni joriy etish tushuniladi. Bu yondashuv o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Musiqa darslarida, xususan, xor mashg'ulotlarida innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarni dars jarayoniga jalb etish, ularning qiziqishini oshirish va o'zlashtirish darajasini yaxshilash mumkin.

Musiqa darslarida qo'llaniladigan innovatsion texnologiyalarning eng muhimlaridan biri bu interaktiv metodlardir. Interaktiv metodlar o'quvchilarning o'zaro muloqotini kuchaytiradi, ularni birgalikda ishlashga undaydi va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Masalan, "savol-javob", "fikrlar almashinuvi", "guruhli ish", "rolli o'yinlar" kabi metodlar xor darslarida samarali qo'llanilishi mumkin. Bu metodlar orqali o'quvchilar nafaqat kuylashni, balki musiqani tahlil qilishni, o'z fikrini erkin ifoda etishni ham o'rganadilar.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham xor ijrochiligini o'rgatishda muhim o'rin tutadi. Kompyuter, planshet, audio va video qurilmalar yordamida o'quvchilarga turli musiqiy namunalar eshittiriladi, professional xor jamoalarining chiqishlari namoyish etiladi. Bu esa o'quvchilarda eshituv madaniyatini rivojlantiradi va ularga yuqori darajadagi ijro namunalarini o'rganish imkonini beradi. Shuningdek, turli musiqiy dasturlar yordamida o'quvchilar mustaqil mashq qilishlari, o'z ijrolarini yozib olib tahlil qilishlari mumkin.

Multimedia vositalari musiqa darslarini yanada jonli va qiziqarli qiladi. Audio yozuvlar, videoroliklar, interaktiv taqdimotlar orqali o'quvchilar musiqa asarining mazmunini chuqurroq anglaydilar. Masalan, biror xor asarini o'rganishdan oldin uning professional ijrosini tinglash, kompozitor haqida ma'lumot berish va asarning yaratilish tarixini tushuntirish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Innovatsion yondashuvlardan yana biri bu differensial ta'limdir. Bu yondashuv o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda o'qitishni tashkil etishni nazarda tutadi. Xor mashg'ulotlarida bu juda muhim, chunki har bir

o'quvchining ovoz diapazoni, tembri va musiqiy qobiliyati turlicha bo'ladi. Differensial yondashuv orqali har bir o'quvchiga mos topshiriqlar beriladi, ularning imkoniyatlari maksimal darajada rivojlantiriladi.

Shuningdek, loyiha asosida o'qitish texnologiyasi ham xor darslarida samarali qo'llanilishi mumkin. Bu metod orqali o'quvchilar ma'lum bir loyiha ustida ishlaydilar, masalan, konsert dasturini tayyorlash, ma'lum bir mavzudagi qo'shiqlarni o'rganish yoki sahnalashtirilgan chiqish tashkil etish. Bu jarayonda o'quvchilar mustaqil ishlashni, rejalashtirishni, jamoa bilan hamkorlik qilishni o'rganadilar.

O'yin texnologiyalari ham ayniqsa kichik yoshdagi o'quvchilar bilan ishlashda samarali hisoblanadi. Musiqiy o'yinlar orqali o'quvchilarni darsga jalb etish, ularning diqqatini jamlash va bilimlarni oson o'zlashtirish mumkin. Masalan, ritmni topish o'yinlari, musiqiy viktorinalar, ovozni aniqlash mashqlari o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi.

Xor ijrochiligini o'rgatishda innovatsion yondashuvlarning yana bir muhim jihati bu refleksiya jarayonidir. Dars oxirida o'quvchilar o'z faoliyatlarini tahlil qiladilar, nimalarni o'rganganliklarini va qaysi jihatlarda qiynalganliklarini muhokama qiladilar. Bu jarayon o'quvchilarning o'z ustida ishlash ko'nikmasini rivojlantiradi va o'z-o'zini baholashga o'rgatadi.

Motivatsion texnologiyalar ham katta ahamiyatga ega. O'quvchilarning xor ijrochiligiga bo'lgan qiziqishini oshirish uchun turli rag'batlantirish usullaridan foydalanish mumkin. Masalan, eng yaxshi ijrochilarni taqdirlash, konsertlar tashkil etish, tanlovlarda ishtirok etish o'quvchilarni yanada faol bo'lishga undaydi. Bu esa ularning ijrochilik mahoratini oshirishga xizmat qiladi.

Integrativ yondashuv ham zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biridir. Bu yondashuv turli fanlarni o'zaro bog'lash orqali o'quvchilarning bilimlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Musiqa darslarida adabiyot, tarix, tasviriy san'at kabi fanlar bilan integratsiya qilish mumkin. Masalan, qo'shiq matnining mazmunini tahlil qilish orqali adabiyot bilan bog'lash, asarning yaratilgan davrini o'rganish orqali tarix bilan integratsiya qilish mumkin.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar yordamida masofaviy ta'limni ham tashkil etish mumkin. Onlayn platformalar orqali o'quvchilar bilan mashg'ulotlar o'tkazish, ularga topshiriqlar berish va natijalarni nazorat qilish imkoniyati mavjud. Bu ayniqsa favqulodda holatlarda ta'lim jarayonini uzluksiz davom ettirishga yordam beradi.

Xor ijrochiligini o'rgatishda innovatsion yondashuvlarning samaradorligi o'qituvchining kasbiy mahoratiga ham bog'liq. O'qituvchi yangi texnologiyalarni o'zlashtirishi, ularni to'g'ri qo'llashi va o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirishi zarur. Bu esa doimiy o'rganish va o'z ustida ishlashni talab qiladi.

Bundan tashqari, darslarni rejalashtirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish muhimdir. Har bir dars aniq maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi, unda turli metod va texnologiyalar uyg'unlashtirilishi kerak. Bu esa darsning samaradorligini oshiradi.

Innovatsion texnologiyalarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi va musiqiy qobiliyatlari rivojlanadi. Ular nafaqat qo'shiq aytishni, balki musiqani chuqur anglashni, uni his qilishni va ifoda etishni o'rganadilar.

Musiqqa darslarida innovatsion yondashuvlar va samarali texnologiyalarni qo'llash xor ijrochiligini o'rgatishda muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuvlar orqali o'quvchilarning qiziqishi oshadi, bilimlari mustahkamlanadi va ijrochilik mahorati yuksaladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni to'g'ri va samarali qo'llash esa musiqa ta'limining sifatini yangi bosqichga olib chiqadi.

Musiqqa darslarida o'quvchilarning xor qo'shiq aytish mahoratini samarali rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqot davomida xor ijrochiligining nazariy asoslari, uning pedagogik ahamiyati hamda o'quvchilarda vokal-xor ko'nikmalarini shakllantirishning samarali metodlari keng yoritildi. Shuningdek, zamonaviy innovatsion yondashuvlar va pedagogik texnologiyalarni qo'llashning afzalliklari asoslab berildi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, xor ijrochiligi o'quvchilarning nafaqat musiqiy qobiliyatlarini, balki ularning estetik didini, emotsional sezgirligini, ijtimoiy faolligini va jamoada ishlash ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Ayniqsa, to'g'ri tashkil etilgan vokal mashqlar, intonatsion aniqlikni rivojlantirishga qaratilgan usullar, ansambl uyg'unligini shakllantirish metodlari o'quvchilarning ijrochilik mahoratini yuksaltirishda muhim rol o'ynaydi.

Bundan tashqari, individual yondashuv asosida har bir o'quvchining ovoz imkoniyatlarini hisobga olish, ularning qiziqish va ehtiyojlariga mos metodlarni tanlash samaradorlikni oshiradi. Xor mashg'ulotlarida interaktiv metodlar, o'yin texnologiyalari, axborot-kommunikatsiya vositalari hamda multimedia resurslaridan foydalanish esa o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi va bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etilgan musiqqa darslari o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, ijodiy yondashuvini va o'z ustida ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, ular musiqani chuqur his qilish, uni ifodali ijro etish va san'atga ongli munosabat bildirishga o'rganadilar.

Xulosa qilib aytganda, xor qo'shiq aytish mahoratini rivojlantirishda an'anaviy va zamonaviy metodlarning uyg'unligi, o'qituvchining yuqori kasbiy mahorati hamda ta'lim jarayonining to'g'ri tashkil etilishi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Mazkur yondashuvlar asosida olib borilgan musiqa ta'limi o'quvchilarning har tomonlama barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Шамсиев Шерзод Истамович Формы организации музыкального общения // Вестник науки и образования. 2020. №21-2 (99). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formy-organizatsii-muzykalnogo-obscheniya> (дата обращения: 04.05.2026).
2. Шамсиев Шерзод Истамович, & Солиев Ақобир Абдукаримович (2021). Основы хорового пения на уроках музыки. Проблемы науки, (1 (60)), 55-57.
3. The role of folk songs in educating student's role of folk songs in student education. SI Shamsiev. International Journal on Integrated Education 4 (2), 76-78
4. Шамсиев, Ш. И. (2022). Молодой специалист учитель музыки, как руководитель хорового коллектива в общеобразовательной школе. Science and Education, 3(1), 540-545.
5. Шамсиев, Ш. И. (2022). Новые подходы к подготовке молодых специалистов учителей музыки, разработка уроков музыки. Science and Education, 3(1), 528-533.
6. Шамсиев Шерзод Истамович, & Солиев Ақобир Абдукаримович (2021). Развивайте навыки чтения музыки во время пения. Наука, техника и образование, (2-1 (77)), 92-95.
7. Шамсиев, Ш. И., & Ахроров, А. А. (2023). O'zbek folklorshunosligi, tarixi va uning adabiyotdagi o'rni: Shamsiyev Sherzod Istamovich Buxoro davlat pedagogika institute Musiqa va tasviriy san'at kafedrasida o'qituvchisi, Ahrorov Asrorbek Aminjon o'g'li Buxoro davlat pedagogika institute Musiqa va tasviriy san'at kafedrasida talabasi. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. –2023, 7, 137-141.
8. Шерзод Истамович Шамсиев, Шухратжон Рақсимжон Оғли Рамазонов Бошланғич синфларда вокал-хор малакаларини шакллантириш ва ривойлантириш услублари // Научный прогресс. 2021. №5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/boshlang-ich-sinflarda-vokal-xor-malakalarini-shakllantirish-va-rivojlantirish-uslublari> (дата обращения: 05.04.2026).
9. Истамович Шамсиев С. «Способы развития навыков хорового пения». European Scholar Journal, том 2, № 9, 2021, стр. 47-49.
10. Shamsiyev, S. I. (2021). Shukhratjon Rakhimjon ogli Ramazonov Methods of formation and development of vocal-choral skills in primary schools. Scientific progress, (5).
11. Шерзод Истамович Шамсиев. Важность культуры общения и невербального выражения в ведении переговоров. С.С. Истамович - Американский журнал образования и..., 2025

12. Шерзод Истамович Шамсиев. Развитие педагогических компетенций у студентов музыкальных вузов через практику хорового дирижирования. Том 3, № 2 (2025): Американский журнал образования и обучения
13. Istamovich, S. S. (2024). Xor drijorligi fani asosida talabalarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirish. fan jurnali ta'lim va madaniyat, 2(3), 41-49.
14. Shamsiyev Sherzod Istamovich. Musiqa ta'limida talabalarining kreativlik kompetentligini rivojlantirish. Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences. Том 3, Номер 2, Страницы 72-80
15. Shamsiyev Sherzod Istamovich, Ahrorov Asrorbek Aminjon. The art of music and its place in our lives. Miasto Przyszłości. Том 41. 65-68
16. Shamsiyev Sherzod Istamovich, Ahrorov Asrorbek Aminjon o'g'li. Folklor musiqa ijrochiligi fani va xor san 'ati. Journal of Innovation, Creativity and Art. 71-74.
17. SS Istamovich. Development, Appearances and Types of Choral Art in Central Asian Countries. Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal. 73-75
18. Sherzod Istamovich Shamsiyev. Choir performance in european countries emergence. European journal of innovation in nonformal education. 347-350
19. Шерзод Шамсиев. Голос и эмоция–психология вокала. Рекомендовано к печати Ученым советом Института психологии имени ГС Костюка НАПН Украины (Протокол № 14 от 28 декабря 2020). 457 – 461
20. SS Istamovich. Soliev Akobir Abdukarimovich Develop navyki reading music in the time of peniya. Science, technology and education, 77 - 81
21. Шерзод Истамович Шамсиев. Солиев Акобир Абдукаримович. Развивайте навыки чтения музыки во время пения. Наука, техника и образование. 77 - 81
22. SS Istamovich, MD Shakirovna. Xor asarini ijrosi ustida ishlash usullari. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 83-86
23. SI Shamsiev. Mosinova DS. Educating students in aesthetic spirit through choir works. Web of Scientist: International Scientific Research Journal 3 (02), 453-455
24. КБ Холиков. Определения тональности через функцию ткани гармонии. Science and Education 7 (3), 250-255
25. КБ Холиков. Об одной новой задаче тоника для создания модуляции или отклонения. Science and Education 7 (3), 256-261
26. КБ Холиков. Основные дидактические задачи к укреплению основной темы изучения нового материала по фортепиано. Science and Education 7 (3), 245-249
27. КБ Холиков. Схема интегрирования теории и гармонии по сфере изучения нового материала по фортепиано. Science and Education 7 (3), 262-267

28. КБ Холиков. Сознательное восприятие музыки через позитронноэмиссионная томография мозга и сеть внимания к обучению произведения. *Science and Education* 6 (1), 142-147

29. КБ Холиков. Распределитель стимулятора рефлекторной дуги ответ на информации полученного от источника аксонов и дендритов. *Science and Education* 5 (12), 113-119

30. KB Kholikov. Musical pedagogy and psychology. *Bulletin of Science and Education* 99 (21-2), 58-61